

SZEMLE, BIRÁLATOK

GYÖRFFY ISTVÁN ISKOLÁJA

Akkor ragadta el a halál, amikor éppen vitába szálltunk volna vele. Nem azért, mintha tudományos eredményeit kétségbevontuk volna, hanem ellenkezőleg: szakmai tevékenységének növekvő jelentősége miatt. Györffy István, a magyar néprajz és településtörténet anyagszerű felfogásával új magyar tárgyilagosság felé tört utat s azon a ponton, ahol a szaktudomány a közművelődésbe csap át s mintegy elnépszerűsödik, akadt volna figyelmeztető mondanivalónk. Örökségét óvjuk, ha munkásságának még kellően nem tisztázott közéleti vonatkozásaira is rátereljük a szót.

Györffy Istvánnak magáért a szaktudományért is szívós türelemmel kellett helytállania. A földművesség multját és életkörülményeit kutató néprajz távol állott mind a hivatalos magyar történelmi felfogástól, mind az idegenszerűen kialakult magyar polgárság egyoldalú városi szemléletétől. A magyar népeletet romantikus köd borította s ebben a ködben a magyarosság rajongói tulipánhoz, turánizmushoz, népszinmű-betyárhoz s Lechner Ödön perzsa-indus cicomáihoz tévedtek el. A szigorúan leíró földrajz és természetrajz adott legelőbb alkalmat egy tárgyilagos magyar népisme kialakítására. Mint Magyarország halait vagy madarait, éppen úgy ősfoglalkozású lakosait is, Herman Ottó ismertette először alaposan s nem véletlen, hogy egy kiváló földrajztudós: Bátky Zsigmond kerül később a magyar tárgyi néprajz élére. Györffy István első jelentős tanulmányai a feketekőrösvölgyi magyarság településéről, majd Dél-Bihar népesedési és nemzetiségi viszonyairól a Földrajzi Közlemények évfolyamaiban látnak napvilágot. Már a fiatal Györffy Istvánban is feltűnik, hogy nem reked meg a szakmai részletezésben, hanem a településtörténet és népesedéstan alapvető tényeiből kiindulva a hagyományos magyar népelet teljességét keresi. A Magyar Néprajzi Múzeum megalapítására s így egy független és öncélú magyar néprajztudomány lehetőségeinek megnyitására azonban csak 1919-ben kerül sor, abban a forradalmi időben, mely Szabó Dezső Elsodort Faluját is megjelenteti, Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak a Zeneakadémián helyet ad s Király Györgyöt egyetemi tanszékhez segíti... Az ezutáni idők új romantikája, de méginkább Klebelsberg Kunó gróf gyökértelenül városias, elvontan nyugati, kasztszerűen közeposztálybeli kulturpolitikája nem kedvezett a magyar néprajz továbbfejlődésének. A neonacionalista kultuszminiszter sorra megteremtette a magyar tudományos utánpérezés berlini, párizsi és római intézményeit, a magyar néprajz és népkutatás azonban nem tudott egyetemi tanszékhez jutni. Miképpen Bartók Béla is Londonban, Moszkvában vagy Newyorkban talált előbb megbecsülésre, mint otthon, Györffy István munkásságára is a külföld figyelt fel előbb. Az alföldi kertes városok tudományos bemutatásával Györffy István kiragadja a magyar településtörténetet mindenemű általánosításból s évszázadok folyamán kialakult önálló magyar alakzatokra figyelmezteti a tudományos világot. Múzeumi munkássága s szakirói tevékenysége különösen a rokon török és finnugor népek kutatóiban kelt érdeklődést s a Szovjetunió legtávolabbi részeiből is felkerek-sik a báskir, özbég, komi népkutatók.

Kun ember volt Györffy István, abból a kálvinista parasztfajtából,

amely sohasem hiedelmekből, hanem csakis tapasztalati tényezőkből ítél. A föld népét nem felülről közelítette meg, nem kívülről nézte, hanem saját magából ismerte. Társaival (elsősorban Bátky Zsigmonddal, Viski Károlyival és Madarassy Lászlóval) egyetemben éppen azért tudott egy neobarokk korban reális tudományos irányzatot érvényrejuttatni, mert a nép fiaiban eszes lényeket, öntudatos alkotókat látott, akik természetes szükségleteik szerint törvényszerűen módosítják maguk körül a világot. Innen származott nem egyszer a feszültség is Solymossy Sándor szellemidéző folkloreja s a Hungária-köruti muzeumban székelő „tárgyi néprajzisták“ között... Ha nevet akarnánk adni Gyórfy István irányzatának, leghelyesebben talán a népi tárgyilagosság iskolájáról beszélhetnénk. Ez az iskola hovatovább egyetemes képet tudott adni az ősi földművelő közösségek sajátos gazdasági, társadalmi és szellemi megnyilatkozásairól. A hagyományos népélet összképének felfedezése után fordult Gyórfy István a magyar nevelésügy felé. Egy mondvacsinált s a magyar tájra, népre s történelemre felületesen ráérőszakolt álpolgári nyugatosság helyett olyan magyar életformára figyelmeztette nevelőinket, amelyet szervesen fejlesztett ki gazdaságban és építkezésben, iparban és művészetben, táplálkozásban és gondolkodásban a magyar népélet.

Amíg a magyar földművesek és ősfoglalkozásúak közösségi életének szigorúan észszerű és anyagszerű belső szerkezetéről van szó, nyomom követhetjük Gyórfy Istvánt, amint azonban az évszázadokon át kitevényszett paraszti életforma középosztály-nevelésünk mintájává válik, joggal félthetjük a tudományos tárgyilagosságot. Hiszen, amilyen erőszakolt egy szűk társadalmi réteg európeerségének rámásolása a sajátos magyar életre, ugyanolyan visszás a parasztközösségi életforma ráhuzása is egy már kibontakozottabb, ellentétekbe szakadt, anarchikusan kavargó társadalmi egyetemre. Gyórfy István maga is érzi a feladat belső ellentmondását s míg szaktudományában mindig anyagelvű, tudományos eredményeinek a közéletre való átszármasztásánál elvont eszménységbe csap át. „A magyar társadalom utolsó, de legnagyobb értortartaléka a magyar nép s a magyar néphagyományok felvételével, sőt az abba való beleélésével a középosztálynak meg kell ujulnia, meg kell erősödnie, sőt lelkileg is méppé kell lennie, ha magyar akar maradni“ — írja az új magyar művelődés alapjairól szóló tanulmányában. Bármilyen jóakarátú is az új kulturatermő szándék, az eredményt eleve kétségessé teszi az a tény, hogy egy belső közösségi szerkezet életformáló valóságát itt már csak egy külső életforma-másolás erkölcsi ajánlata helyettesíti.

Nem vonhatjuk kétségbe Gyórfy István nevelésügyi reformjainak jelentőségét sem. Már maga a néphagyomány ismertetése, egy szigorú szükségyszerűségből termett életforma tárgyi tényezőinek igazolása s közösségi jegyeinek felmutatása, uttörő jelentőségű, mert ránevelhet a sajátos magyar viszonyok számbavételére. Gyórfy István nevelésügyi tervezete alkalmas arra, hogy kiszorítsa a magyar iskoláztatásból egy tájlatlan nacionalista romantika pongyolaságait s kasztszellemét. Ha azonban a tárgyi ismeretszerzésen túl egy új, egyetemes magyar közösségi életforma kialakításáról van szó (márpedig Gyórfy István is erről álmodozott), akkor a népi tárgyilagosság iskolájának csakis annyiban van jelentősége, amennyiben nem egyszerű formamásolásra, hanem a formákat létrehozó közösségi erők mozgósítására bír. Gyórfy István álmában

mi is hiszünk: a magyar nép egyetemes és egységes kulturájában, mely föld és ember egymásrahatásából, észszerű munkaviszonyokból, közös társi életből természetesen fakad... Ezt az álmot azonban nem a néphagyomány szolgálja ismétlői, hanem csakis azok valósíthatják meg, akik az ősi parasztközösséget a mai termelési és társadalmi viszonyoknak megfelelő fokozatig s általánosabb társadalmi értelemben tudják visszaadni. Amíg a magyar életformát középosztályunk lelki erejére bizzuk, a néphagyományok további bomlását semmi sem akadályozhatja meg, de találjon csak módot társadalmunk legszélesebb rétege a közjó alkotására, újjászületik mindnyájunk számára a közösségi hagyomány. (Balogh Edgár)

1939

LA PENSÉE. (A korszerű racionalizmus folyóirata. Első szám.) Egy szűkreszabott beszámoló keretében aligha lehet jelentőségéhez méltóan foglalkozni e vállalkozással, mely azzal az igénnyel indul, hogy a francia szellem csúcsteljesítménye legyen. A közel 200 oldalas kötet színvonalát oly személyiségek biztosítják, mint Langevin, Holdane, Prenant, egyetemi tanárok, Cogniot képviselő, Pierre George, Georges Politzer, André Parreaux és társaik. Különben az új folyóirat programadása már csak azért is eltér a szokványos tudományos kiadványok törekvéseitől, mert nyíltan és bátran vállalja azt a „pártosságot“, amely nélkül a kor nagy tudományos kérdéseit is lehetetlen megközelíteni. E „pártosság“ nem más, mint az emberi haladás nagy eszméjéhez s annak társadalmi követelményeihez való ragaszkodás. „A barbárság visszatérése — olvassuk az egyik tanulmányban — az obszkurantizmus elleni harc kényszere elé állítja a filozófiát és a filozófust. A bölcselőknek ismét az a hivatása, hogy legnagyobb eszmei kifejezése legyen az emberiség harcának a civilizáció védelméért s továbbterjesztéséért“.

Valaki ellenvethetné, hogy a barbárság visszatérése Franciaországban csak kívülről fenyegető veszély, hiszen 1934 óta a szervezett regresszió belső erői csekélyek. Valóban, az új barbárok politikai támadása eddig megtört a népi ellenálláson. Sajnos, ez korántsem jelent annyit, hogy egy újabb offenzíva

lehetőségei is megsemmisültek. A mai rendszer szellemi téren is ugyancsak napról-napra ujratermeli azokat a — legprimitívebb formájától a legkifinomottabb „tudományos“ feldolgozásig — amelyek már évezredek óta porlasztják a szabadság és humanizmus alapjait. A francia reakció Mein Kampfját még nem irták meg s mítoszai sincsenek rendszerbe foglalva, de a francia szellemnek is vannak irányzatai, amelyek „kedvező“ körülmények között ugyanoda futnának, ahová a német szellem nietzschei áramlata torkolt. A „Pensée“ egyik eszeistája nem tartja véletlennek Kierkegaard és Heidegger divatoságát bizonyos francia értelmiségi körökben s igen meggyőzően bizonyítja, hogy Bergson, Brunschvic s mások törekvéseit, függetlenül számos újabb bölcselő s író szubjektív szándékától, már csak a külsőségek, a „nivó“ kétes távolsága választja el attól a ponttól, ahol a modern ideálistizmus a germán valóságba csap át.

A francia antiracionalizmus és antimaterializmus képviselői ugyanolyan hevesen s lényegében ugyanazokkal az érvekkel harcolnak a XVIII. és XIX. század hagyatéka ellen, mint német és olasz kortársaik. S bár ezek az írók és filozófusok rendszerint a „tudomány legújabb vívmányaira“ hivatkoznak (pl. az „anyag eltűnése“ és hasonlók.) ugyanazt ismételtetik új terminológiába burkoltan s egyre légtesebb elvontsággal, amit a régi idealisták egyszerűen s naiv nyílt-